

INCITACIONS D'UN DIA

Enric Soria

XXX

Deia Rafael Dieste que els gèneres es defineixen pel seu centre, ja que els extrems irradien llibertat. Com amb els gèneres, deu passar amb totes les coses humanes; per això, molt sovint, els veraders problemes, més que a l'hora de definir, vénen a la de delimitar. També en el nostre tema, que ja es planteja, d'entrada, com una intersecció: el pensament i la literatura, tal com es manifesta en el que denominem *assaig*, d'una banda, i de l'altra el periodisme i la literatura, atés que una bona part d'això que en diem assaig consta, en realitat, d'articles publicats en la premsa. No ens n'haurem d'estranyar, doncs, si ens movem per territoris on quasi tot pot semblar zona de transició.

Establir la vinculació entre literatura i pensament —i entre assaig literari i pensament— no sembla d'entrada complicat. En l'inici d'un assaig seu, deia Gadamer que, si es definia com a pensador, ho feia en el sentit que tots els éssers humans ho són, perquè tots els éssers humans pensem. També pensem quan provem d'expressar-nos en públic per mitjà de la paraula escrita, i més encara en un gènere com l'assaig, que es distingeix precisament per acostumar a formular, ni que siga de manera provisional, les opinions, idees i conviccions de qui l'escriu. L'assaig, de manera més o menys pronunciada, és literatura de pensament almenys des del temps en què aquell escèptic tocat d'estoïcisme i ple d'idees personals que era el senyor de Montaigne va donar nom al gènere. Siga quin siga el tema que el suscita, un assaig és una provatura de reflexió, un primer pas en el camí de la reflexió, i una incitació a continuar-la.

Definir que és la premsa escrita no sembla tampoc massa complicat: aquelles publicacions de periodicitat regular, la missió explícita de les quals és donar informacions al públic sobre temes generals o especialitzats. Tot i així, convé recordar que el conjunt que aquesta definició recull és més ampli del que a primera vista sembla, perquè inclou, a més de la premsa d'informació general, les revistes de circulació acadèmica més restringida, entre altres coses. Com és obvi, a aquesta diversitat de mitjans d'informació correspon una varietat igualment àmplia de textos. Podem considerar assajos publicats en la premsa —perquè ho són— tant la reflexió que apunta en la columna d'un diari com l'extens treball editat en un anuari filosòfic, però tant l'estil com les pretensions de l'una i de l'altre segurament diferiran molt. Bé que en aquest paper em limitaré a parlar, sobretot, dels articles de diaris, convé no perdre de vista que el camp de l'assaig en la premsa és molt vast que això.

La delimitació del que és o no és literatura ja planteja més dificultats. A hores d'ara, els textos considerats literaris formen un subconjunt reduït del vastíssim conjunt dels textos escrits. No sempre ha estat així. Fins al segle XVIII es considerava literatura qualsevol text compost amb un mínim de traça: dels diàlegs de Plató a la *Decadència i caiguda de l'Imperi romà* de Gibbon, fins i tot les codificacions legals. Les definicions actuals de literatura, explícites o implícites, solen ser molt més restrictives. Esbrinar a què es deu la restrictivitat de la noció actual de literatura no deu ser fàcil i, segurament ens duria massa lluny.

¿Què és el que fa, doncs, que ara considerem literari un text? Els que proven de contestar aquesta pregunta solen apel·lar a una distinció més aviat vaga en el propòsit de l'autor i, també, en part, en la recepció del lector, o bé s'escapen per la socorreguda tangent del relativisme cultural. Definir la literatura, com sovint es fa, com un mer constructe social no és més que fugir d'estudi, ja que trasllada les preguntes, potser pertinentment, a la història i la sociologia, però no les respon (que és, doncs, la literatura per a una societat determinada en un moment determinat, com ara els nostres). Fet i fet, sembla que ara és literari aquell escrit en què, a més de la informació que ens comunica, compta, per al lector, la qualitat formal amb què s'expressa, és a dir, el seu estil. ¿I què és, llavors, l'estil? Per abreujar, podríem dir que és la manera personal d'escriure un text: l'aplec de recursos efectivament utilitzats per algú a l'hora de suggerir o explorar un tema, de construir un discurs. En resum, sembla que entenem com a literari aquell text en què, tant o més que el que es diu, importa com es diu.

Com el mateix terme de *literatura*, la utilització de l'estil com a criteri classificador no ens exigeix, precisament, de vaguetats. Si l'anàlizàvem amb rigor, aquesta distinció entre la importància, en un text, de la informació que conté i la de l'estil que l'expressa, se'ns faria molt elusiva, fins al punt d'esdevenir indefensable des d'un punt de vista teòric. I no perquè es base en evanescents consideracions qualitatives (des d'Austin i Searle hem après que les «qualitats» poden ser objecte d'escrutini rigorós), sinó pel simple fet que tot text, fins el més tècnic, és susceptible d'anàlisi retòrica. En altres paraules, que tota construcció verbal té *estil*. Si, amb tot, aquest criteri se sosté és perquè resulta útil en la pràctica, si més no per apartar dels estudis literaris tot un enorme embalum de textos que els especialistes d'aquest ram no es veuen amb cor de digerir. Al capdavall, tots podem copsar que entre una peça de Shakespeare i un article de Frege, per exemple, hi ha *alguna* diferència d'escriptura, i sobre intuïcions com aquesta s'ha circumscrit el camp dels estudis literaris. El problema ens ve quan enfoquem el camp de l'assaig i la literatura de premsa, perquè precisament ací ens pertoca parlar de textos on aquella diferència no sempre és tan fàcil de copsar. Ací, els extrems irradien molta llibertat.

D'altra banda, en un sentit estricte, la distinció que se sol fer entre periodistes i escriptors és espúria. Per definició, tot text publicat en un diari és *escriptura* i qui es guanya la vida escrivint-los ha de ser, necessàriament, un *escriptor*. La relació d'aquesta escriptura amb la literatura (i, de pas, amb el pensament) és, en tot cas, el que cal delimitar. En essència, el periodista i el literat solen compartir les destreses bàsiques: l'ús persuasiu de la llengua escrita, la recerca de claredat i d'eficàcia, la voluntat de comunicació, i també els recursos retòrics principals. Per això, alguns dels millors autors del segle XX han estat també grans periodistes, o dit a l'inrevés, alguns dels millors periodistes del segle XX han fet també grans carreres literàries. Potser siga Karl Krauss el màxim exponent europeu d'aquesta simbiosi. En català, vénen de seguida a la memòria els noms de Josep Pla i de Gaziol.

El fet és que la definició mateixa de literatura, atenant a l'estil, és elusiva i problemàtica, i segurament l'escriptura en la premsa, amb les múltiples possibilitats que permet, és un dels llocs on més es constaten l'operativitat i els dilemes d'aquesta distinció. Que considerem o no *literatura* un major o menor percentatge dels textos que la premsa publica dependrà, sobretot, de l'espai més o menys restringit que concedim al fet literari i de la flexibilitat amb què el delimitem.

La principal funció de la premsa és publicar notícies, i la deontologia periodística ha anat sedimentant un seguit de regles per fer-ho de manera tan objectiva i poc mediatitzada pel redactor com siga possible. Aquesta, si més no, és la teoria, ja que tant el grau d'aplicació d'aquestes regles com la seua eficàcia objectivadora es presta molt a debat. En principi almenys, aquestes normes estan entre les més explícitament antiliteràries que s'hagen formulat mai a l'hora de codificar un text escrit, perquè s'entén, amb alguna raó, que l'estil personal implica un alt grau de manipulació de la notícia. El resultat, quan aquestes regles s'apliquen a consciència, són textos rígidament estructurats i jerarquitzats, de to neutre i amb escasses o nul·les alegries estètiques.

Ara, aquesta mena d'articles noticiosos no configuren, ni de lluny, la totalitat de textos que la premsa ens ofereix. De fet, podem considerar que un periòdic és un recipient d'escrits de molt diversa índole, no tots estrictament informatius. Al llarg de la història dels periòdics no ha estat gens estrany de trobar-hi, per exemple, poemes o narracions, que són gèneres que ja existien abans de l'aparició de la premsa i que es poden concebre perfectament sense ella (tot i que només la premsa, amb la seua aparició regular, en pot explicar les derivacions seriadades, com els fulletons). En canvi, hi ha diverses menes de textos, al meu parer literaris, que només han pogut existir i prosperar gràcies al paper de periòdic. Voldria centrar-me en ells.

Dins els (sub)gèneres comunicatius que la premsa auspicia, podem distingir entre els més o menys rígids i els més o menys oberts. El punt de màxima rigidesa l'ocupa l'article informatiu que adés he esmentat. En l'argot gremial se'l denomina *notícia*, i es caracteritza per l'aspiració a la descripció imparcial i impersonal de la informació a comunicar. Però l'exposició de la informació també pot rebre la forma, molt més desimbolta, de la *crònica* i el *reportatge*. Aquests són textos que exigeixen a qui els redacta l'habilitat de sintetitzar o d'evocar, d'una manera perceptiva, profunda i si pot ser suggerent els fets de què ha estat testimoni o que ha investigat. Un bon reportatge pot requerir tanta habilitat literària de l'autor —tant pel que fa a la capacitat de captació com a la d'expressió— com la més densa de les novel·les, i també li exigeix la reflexió sobre els fenòmens observats. Sens dubte, un bon reporter, a més de bona vista, ha de tenir un món propi ric i vast, per a fer les oportunes comparacions i per a penetrar l'escorça dels fets i entendre la complexitat humana que hi batega. Com l'historiador —amb qui comparteix molts trets— el reporter ha de ser un expert en l'art dels detalls, en la saviesa del concret, i també ha de ser capaç de generalitzacions il·luminadores.

Les possibilitats de penetració i expressió d'aquest gènere han permès que molts reportatges transcendesquen l'anècdota i les constriccions en què van ser escrits i hagen suportat molt bé el pas del temps, sovint en forma de llibre. La comprensió del segle XX resultaria molt més àrdua sense aquests textos, tantes vegades escrits a corre cuita al tall de la notícia, enmig del deliri o l'ofuscació col·lectius, per gent ben entrenada en el distanciament, i amb una sang freda, un talent observador, una comprensió del món humà, un domini de l'art de la paraula i un compromís amb el seu ofici, i el seus lectors, de veres singulars. Pense, entre molts altres, en algunes sèries d'articles que han fet història tot contant-la: els reportatges sobre la guerra dels boers de Winston Churchill; els de John Reed sobre la revolució mexicana i la soviètica; els de Martha Gellhorn sobre la guerra d'Espanya; els que va dedicar a aquesta i a la II Guerra Mundial Ernest Hemingway; els extraordinaris articles sobre l'Europa d'entreguerres de Joseph Roth i Egon Erwin Kisch, etc. Parlem, doncs, de textos evidentment periodístics que poden esdevenir, que sovint són, gran literatura.

Per cert, abans de la guerra civil, la premsa espanyola, i la catalana, també publicà una gran quantitat de reportatges memorables. Pensem en les cròniques firmades per gent de la talla de Josep Pla, Eugeni Xammar, Josep M. Plana, Gaziol o Josep M. de Sagarra. Després de la guerra, el gènere va perdre el mordent i la fluència, potser perquè requeria unes habilitats —distanciament, informació diversa i contrastada, capacitat d'anàlisi i esperit crític— que el règim no fomentava gaire. Encara avui, si prescindim d'escasses excepcions, el gènere entre nosaltres no solament no ha recuperat l'antic nivell, sinó que baluceja en textos massivament opacs, sense transfons i sense esplendidesa. No passa així, ni molt menys, a tot arreu, i no cal més que recordar els reculls de reportatges de Timothy Garton Ash o Ryszard Kapuscinski —per esmentar només autors actuals traduïts, almenys, al castellà— per a adonar-se'n.

Però els subgèneres informatius no enclouen tampoc tot el que la premsa ens ofereix. Hi ha encara l'espai multiforme de la crítica, el comentari, l'article d'opinió o de debat, o la columna periòdica d'autor, on qui escriu pot parlar pràcticament de tot el que li vinga de gust i com li vinga de gust, sense més limitacions, en teoria, que les ratlles comptades de la maqueta i l'acceptació del públic. Tots aquests textos tenen en comú la seua posició excèntrica

respecte als hàbits professionals del periodisme. En primer lloc, perquè no se'ls demana ni imparcialitat, ni molt menys impersonalitat. Tot al contrari.

També en això hi ha graus. D'un ressenyista, s'espera que les seues crítiques siguen raonades, sostingudes en arguments i, en certa manera, generalitzables, objectivables. Però no se li pot exigir que no opine. Al contrari, ha d'articular un punt de vista propi des del qual jutjar, i convé que ho faça explícit, perquè el lector pugui jutjar-lo a ell, al seu torn. De l'autor d'un article d'opinió o de debat, s'espera que defensi els seus punts de vista o els seus interessos amb ànim persuasiu. Finalment, d'un columnista ja es pot esperar qualsevol cosa: un apunt meteorològic, una divagació erudita, un record o una proclama, i fins i tot un esbós filosòfic. En qualsevol cas, ressenyes, articles d'opinió i columnes tenen en comú que van *firms*. Són textos d'autor, expressen un món propi, i la quantitat i la qualitat de literatura que ens proporcionen dependrà només de la voluntat i la destresa de qui els ha escrits.

D'altra banda, en quin sentit és periodístic l'articulisme literari o el d'opinió? El punt és discutible. No ho és, en tot cas, que aquests gèneres s'escriuen per a la premsa i que la necessiten. De fet, tota aquesta diversitat de papers crítics, polèmics o divagatoris, va nàixer amb els primers balbujejos de la premsa, en un ja remot segle XVI, i serien impensables sense ella. Per a il·lustrar-ne la importància hi hauria prou a fer una ullada al món anglosaxó. Com a mínim des de l'aparició de *The Tatler*, sorgit el 1709 de la mà de Richard Steele i Joseph Addison, la història de la gran tradició de l'assagisme britànic es confon amb la dels seus periòdics. Sense dubte, el debat romàntic hauria perdut bona part del seu interès i la seua virulència sense els articles, raonats o inflamats, de William Hazlitt, Percy B. Shelley o Thomas de Quincey. Més endavant, els punts de vista de Mathew Arnold van moblar la vida intel·lectual de tota una generació. El mateix podríem dir de França —pensem en Voltaire i Diderot—, d'Alemanya —Lessing, Heine— o Itàlia —els Verri—. Fins i tot en un país perifèric i retardatari com Espanya, no es pot negligir l'eficàcia renovadora de periòdics com el *Parnaso español* (1768) de López de Sedano o com *El censor* (1787) de Luis Cañuelo o, abans, en els balbujejos de la premsa hispana, la publicació regular dels articles del *Norte crítico universal* de Feijoo. Per no parlar de Larra i de la gran generació d'articulistes castellans de la primera part del segle XX: Unamuno, Azorín, Ortega y Gasset, Corpus Barga, Rivas Cheriff, Antonio Machado —amb l'inoblidable *Juan de Mairena* al capdavant, etc. Convé tenir present que una part gens menyspreable dels textos que ara considerem clàssics del pensament europeu modern van veure la llum com a articles de premsa.

En català, com és obvi, la sort de la literatura en paper de periòdic està estretament lligada a la història del seu vehicle indispensable: la premsa en català. Si prescindim de precedents més o menys curiosos, aquesta és una història amb un començament tardà, però prometedor, al segle XIX; una extraordinària eclosió fins a la guerra civil, un enorme buit en la postguerra, que va anar omplint-se a poc a poc, gràcies a iniciatives precàries (revistes d'exiliats, publicacions catòliques i intents arriscats i sovint perseguits de butlletins culturals), fins a arribar a una certa estabilitat, encara molt per baix de les possibilitats aparents, a partir de la transició democràtica. Si l'articulisme en català, com la mateixa literatura, ha conegut temps millors, almenys té garantida una continuïtat discreta i, per ara, suficient.

Si havíem de recordar què ha donat de perdurable el gènere en la nostra llengua, hauríem de començar reconeixent la importància decisiva de la premsa, al segle XIX, en la formació de la prosa —d'una prosa amb sabor i amb sentit— en català, gràcies als vivíssims quadres de costums de Robert Robert, d'Emili Vilanova i, posteriorment, de Gabriel Maura. Quant a l'articulisme com a tal, té els primers grans noms en Valentí Almirall, com a prosista literari o polític, Enric Prat de la Riba, polític, Josep Yxart i Joan Sardà, literaris, Pere Aldavert i Joan Maragall, amb un registre molt més ampli, sense oblidar les poderoses intervencions polèmiques de Jacint Verdaguer. Pere Aldavert, autor de les sèries de *Nós amb nós*, té algun dret al títol d'iniciador en català de l'articulisme com a gènere complet i ben articulat. Els seus articles, intel·ligents i saborosos, mereixerien estudi i reedicions. L'articulisme de Mara-

gall, sempre sensible, reflexiu i moralment implicat en les vicissituds de la ciutat, representa l'aparició entre nosaltres de la figura de l'intel·lectual modern. I cal dir que Maragall n'és un de gran talla. Des de la introducció de Nietzsche en el debat cultural fins a la reflexió estètica o política, les seues aportacions són ben rellevants. Tot i que va escriure la major part dels seus articles en castellà, entre els que va redactar en català hi ha un dels papers més honestos que es poden llegir en aquest idioma, «La ciutat del perdó», text que, lamentablement, Prat de la Riba va censurar en el seu moment i que ara honora les nostres lletres. Limitacions de la premsa, ve-t'ho ací.

Els últims articles de Maragall coincideixen amb les primeres glosses d'Eugeni d'Ors, Xènius. La figura de Xènius i el seu enorme impacte en la societat catalana encara no han estat del tot assimilats ni pels historiadors de la literatura ni pels de la societat (n'han dit coses interessants els de les idees, com Norbert Bilbeny), i el seu glossari va reeditant-se amb una parsimònia tristament significativa. Amb tot, Xènius és un equivalent barceloní prou exacte (en l'eficàcia, que no en la direcció) de la figura de Karl Krauss a Viena. L'intel·lectual orientador, que instiga, proposa, veta i marca el terreny de joc de la modernitat. D'altra banda, a més de ser un mandarí cultural d'èxit, Xènius era un estilista excepcional, barroc i alhora àgil, amb *sprit*, enginyós, versàtil i elegant. La seua prosa, una mica arnada pel temps, però no gaire, conserva intactes eixes qualitats, que llavors el van fer influent i que ara fan de la seua lectura una delícia intemporal.

Coetanis de Xènius van ser un altres escriptors considerables, com el mallorquí Gabriel Alomar, de qui ara, finalment, s'han reeditat els articles, elegants i provocadors, molt atents a les pulsacions del temps; Jaume Brossa, un escriptor lúcid, brillant i injustament postergat; Pere Coromines, amb més vol intel·lectual que gràcia expressiva; l'humorístic i excitant Francesc Pujols o Santiago Rusiñol, els articles del qual fluctuen entre l'acudit, l'agitació estètica o la lírica; més les amables sagacitats de Josep Carner o les proses del mallorquí Miquel dels Sants Oliver, sense oblidar els nomes de Joan Estelrich, Agustí Esclasans, Domènec Guansé o Carles Soldevila.

Però la riquesa del periodisme català anterior a la guerra és immensa. N'hi ha prou de citar un sol nom per encertir-se'n: Josep Pla, l'empordanés grafòman. El seu articulisme és una lliçó constant de finesa observadora i amenitat expositiva. Pla va retratar tot un món -opinant-lo, dibuixant-se a ell mateix en el profús espill de la seua escriptura- amb una agudesesa sense concessions. Llegir-lo és habituar-se a copsar la bellesa aparentment impretensiosa, concisament enluernadora, de les seues descripcions o la vigorosa crueltat del seu humor. És també assistir a un espectacle en què tot respira, es mou i es discuteix amb una sornegueria i una vivacitat infinites: una d'aquelles experiències en què, per a la seua sort, el lector de literatura catalana s'endinsa en la grandesa.

Però la llarga ombra de Pla no hauria d'ocultar altres articulistes d'aquells anys que, afortunadament, van reeditant-se. Entre els millors, cal recordar almenys Josep M. de Sagarra, un mestre de la ironia expressiva; el bergsonià Gaziel —que en català va escriure pocs articles, però tots excel·lents—, Eugeni Xammar, company d'aventures de Pla i també dotat, com ell, d'una mirada penetrant i una escriptura viva; el recentment recuperat Josep M. Plana, esteticista i arriscat; el filòsof Joan Crexells; el sempre treballat Antoni Rovira i Virgili, o la jove i ja discolora Mercé Rodoreda. La veritat és que s'escrivia molt bé en aquella premsa. Amb ofici, amb finesa, amb un punt de voluntat provocadora, amb gran estil. Fa enveja, i al mateix temps astora el delicat treball d'artesanía de molts d'aquells papers escrits necessàriament de pressa. L'articulisme com a gènere no ha donat res de millor entre nosaltres.

Amb tot, la gran època de l'articulisme català va tenir almenys un hereu de la seua estatura en un temps més fosc. Em referesc, és clar, a Joan Fuster. Menys líric, menys «literari», molt menys descriptiu i evocador, l'articulisme de Fuster aposta decididament per la contro·versia intel·lectual, l'agitació i el debat de les idees, la polèmica o la incitació investigadora. Però al darrere d'aquest conceptualisme, vitalitzant-lo, hi ha l'astuta agilitat amb què Fuster

baralla el seu llenguatge. La impressionant alegria d'escriure de Fuster n'amera els textos i s'emporta el lector cap a on ell vol que vaja. La destresa, l'humor àcid, el lúcid enginy i l'àgil varietat de temes i actituds de què sempre fa gala relacionen estretament l'esgrima intel·lectual de Fuster amb el contundent art descriptiu de Pla i, més de lluny, amb el mandarinisme displicentment estilitzat de Xènius, i el situen, sens dubte, entre els majors articulistes en llengua catalana.

En la postguerra, cal recordar almenys la trajectòria d'articulistes com Guillem Riera Llorca, Pere Calders o Maurici Serrahima; el grapat d'articles, curt però interessantíssim, de Salvador Espriu, i els primers passos crítics de Joan Triadú i Joan Teixidor. Tot i que escasses, les intervencions en la premsa d'aquells anys de Gabriel Ferrater també mereixen ser recordades, sobretot per la seua prosa, clara i exigent com una comminació moral, i alhora intel·ligent fins a l'exasperació. D'altra banda, Ferrater no ignorava tampoc l'art d'injuriar. Entre els valencians, també articulistes tan coneguts com Vicent Andrés Estellés, Vicent Ventura o Josep Iborra començaren a escriure en aquells temps difícils.

Des de la Transició, la nòmina d'articulistes amb traça i amb enginy ha tornat a créixer, i molts d'ells estan ara mateix en plena producció, fent més amable i intrigant la ingestió de diaris i revistes. Com que l'exhaustivitat és l'antesala del tedi, em limitaré a una mostra molt reduïda de noms que crec representatius: començant per un de tan literari com Pere Gimfer, i seguint per Quim Monzó, sempre àcid i irreverent; Montserrat Roig, subtil i humana, desgraciadament desapareguda, com també Ramon Barnils, que havia convertit l'article breu en un esmoladíssim joc de dards en què ell guanyava sempre; Pere Rovira, capaç també de condensar la intensitat de l'elegia i el constant astorament de viure en unes poques ratlles; l'observador perspicaç i indulgent que és Valentí Puig; el mordaç Joan Ferraté; Miquel Pailorí, sempre atent i intuïtiu; Joan F. Mira, sintètic i brillant; el displicent i sardònic Joan de Sagarra; el reflexiu Vicent Alonso; Narcís Comadira i els seus paisatges lírics; o comentaristes tan intencionats com Xavier Bru de Sala i Vicent Martí, etc. Entre els més joves, hi ha un seguit de prosistes incisius, contundents, de vegades evocadors i de vegades sarcàstics, sovint artificiosos, molt prometedors. Pense en gent com Ponç Puigdevall —un crític independent, d'intuïció acerada i dicció densa—, Ferran Toutain, Imma Monzó, Ferran Sáez, Francesc Marc Álvaro, J.J. Navarro Arisa, Miquel Calaforra, Martí Domínguez, Alfred Mondria o Maite Insa, entre molts altres.

Un gran escriptor en paper de periòdic, César González Ruano, sostenia, cap als anys 50 del segle ja passat, que el de l'article és el gènere més alt i expressiu de la literatura actual i que, consegüentment, qui vulga trobar les millors obres, les més desinhibides, inventives i personals dels escriptors del segle XX, haurà de buscar-les en les hemeroteques. Per descomptat, es tractava d'una afirmació provocadora, però no del tot descaminada. Si l'articulisme literari venia produint obres mestres des del segle XVIII, la veritat és que el segle XX ha estat la seua gran època; potser perquè aquest ha estat també el temps d'esplendor de la figura de l'intel·lectual, com a escriptor que, en paraules de Fuster, participa en els debats i les lluites de la ciutat. També perquè aquesta literatura breu, com una nova lírica de l'instant, ha aconseguit conjuminar, en els seus millors moments, el sentit de la urgència i el vitalisme ansiós que ha accelerat els temps moderns amb les espinoses complexitats del debat ideològic i també amb la claredat expositiva i l'amenitat desimbolta que exigeixen uns textos destinats a milers de lectors. Com el cinema, l'articulisme ha estat un art del segle XX.

Es podria dir que l'articulisme de què parla González Ruano és la versió periodística, breu, urgida per la velocitat, molt segle XX, del que s'ha denominat la literatura del «jo», perquè en ell el punt de vista de qui escriu s'imbrica amb la cosa observada (i de vegades arriba a desplaçar-la). En tot cas, aquest articulisme firmat ha demostrat ser tan versàtil com el mateix mitjà, la premsa escrita, que l'acollia, i s'ha obert sense manies cap a la disquisició erudita, l'impromptu líric, l'agitació política o el debat intel·lectual, sense perdre en cap de les seues manifestacions aquell component individualista —la identificació de l'escriptor

amb les pròpies idees i intuïcions, i en últim terme, amb la pròpia prosa— que és el principal tret definidor del gènere i potser el seu únic punt en comú, a més del lloc on es publica.

L'article literari o d'opinió és una creació estranya del temps modern. Les seues ratlles comptades poden encapsular una incitació, un interrogant o una venjança, i el seu propòsit (o almenys el seu resultat) sol ser l'agitació d'unes aigües, les de la vida cultural, sempre més estantisses del que l'escriptor voldria. En tot cas, la primera eficàcia d'un article rau en la sorpresa. Eugeni d'Ors ja va definir la de l'articulista com a «feina essencialment papal·lonera». És una enunciació feliç perquè és exacta. Un bon article no és més que un instant en una trajectòria. Pot ser un prodigi d'enginy, agilitat i punteria i portar a dins la imatge més punyent o la definició més acerada, però la seua bellesa habita en la fragilitat gràcil, extremament lleugera, del que es gaudeix un dia. Potser per això l'aroma que desprèn és tan intens. El lector atén per un moment a la sol·licitació que l'article embolcalla. Potser el fa somriure, el sorprèn o l'irrita. De vegades el comenta amb la gent. Després, altres urgències el reclamen. L'articulista sap que no pot ni ha d'aspirar a més. Per això, els que ens estimem aquest gènere tenim en comú amb els lepidopteròlegs l'afany de col·leccionar bel·leses mortes. La diferència és que, per a qui sap llegir-la, la paraula destrament escrita conserva sempre el seu fulgor: la intenció inicial que motivà l'article s'ha esvanit, com l'oportunitat o la sorpresa, però la trajectòria continua, el joc atrau, el dubte inquieta, i el dard ben apuntat encerta i toca. Només per al lector de diaris l'articulisme és flor d'un dia. En la bellesa o la lucidesa que pot portar a dins, transcendeix les limitacions del seu vehicle. Un article no és una notícia, i per això pot aspirar a perdurar.